

RAMIRO ORTIZ**Gabriela Danțiș**

ORTIZ, RAMIRO, fiul Filomenei (n. Ruzzi) și al lui Giusto Ortiz, profesor. Va învăța la Liceul „Antonio Genovesi” din orașul natal, apoi la Liceul „Vittorio Emmanuele II” din Napoli, unde va urma și Facultatea de Litere și Filosofie, susținându-și licența cu o teză despre imitațiile după Dante. Beneficiază de un stagiul postuniversitar la Florența, unde va fi îndrumat de romanistul Pio Rajna. Student, fondează revista „Flegrea”, în care debutează cu proză. Editorial, va debuta în 1900, când publică *Sulle poesie del Codice Vaticano 3793 attribuite a Ciaccio dell'Anguilara*, continuând cu studii de istorie literară italiană, franceză și provençală sau de arheologie clasică. Între 1903 și 1907 este profesor la Lucera, Salerno și Napoli. Recomandat de Pio Rajna lui Ion Bianu, începe să predea în 1909 cursuri de italiană la Universitatea din București, în calitate de conferențiar, devenind profesor titular în 1913, când înființează și Seminarul de literatură italiană ca secție autonomă (o vreme va funcționa și la Liceul „Matei Basarab”). Obținând cetățenia română, dorește să se înroleze voluntar în 1916, dar, pentru a fi cruțat, i se refuză cererea. Un timp se află la Iași, atașat la Serviciul supravegherii știrilor. Pornind spre Italia, cu un popas prin Rusia, unde îl surprinde Revoluția la Petrograd, va ajunge cu greu la Napoli, după un periplu odisean, pe care îl va relata în 1919 în „Ideea europeană”, sub titlul *În ciuda submarinelor. Ziarul unui pribeag român de la Arhanghelsk la Montrose* (relatare apărută în volum în anul următor). Din 1920 își reia activitatea la București, afirmându-se ca un adevărat ctitor: creează, în 1921, revista de cultură „Roma”, printre redactori numărându-se Alexandru Marcu (1927–1930) și G. Călinescu (1930–1933); în 1924 fondează Institutul de Cultură Italiană, care abia în 1933 va fi susținut oficial de statul italian, iar în 1929 este director al societății „Cultura Italo-Rumena”; datorită eforturilor sale, italiana este introdusă în 1931 în liceele românești ca limbă modernă secundară. Numit profesor la Catedra de limbi și literaturi neolatine a Universității din Padova, se repatriază, nu înainte de a fi sărbătorit în țară, unde va fi ales și membru de onoare al Academiei Române (1934), după ce, în 1920, devenise membru corespondent. La Padova, va înființa lectoratul de limba română (1937), unde o cheamă ca asistentă pe Nina Façon, apreciată studentă la București. În perioada cât a funcționat în România (dar și după aceea), colaborează la numeroase periodice („Convorbiri literare”, „Noua revistă română”, „Vieța nouă”, „Flacăra”, „Sburătorul”, „Viața românească”, „Gândirea”, „Transilvania”, „Neamul românesc”, „Rampa”, „Universul literar”, „Revista clasică”, „Revista de filosofie” ș.a.),

conferențiază la Universitatea Populară de la Vălenii de Munte și la Radiodifuziune, continuând să publice studii și în reviste din străinătate și din Italia („Zeitschrift für romanische Philologie”, „Giornale storico della letteratura italiana”, „La cultura”, „Giornale di politica e di letteratura”, „Archivium romanicum”, „La nuova Italia”, „Studi medievali” ș.a.).

Ctitor al italianisticii românești, **O.** este una dintre personalitățile învățământului și o figură de prim-plan integrată total în viața culturală în sfertul de veac petrecut în România. Efervescența creatoare, soliditatea formației sale umaniste, disponibilitatea pentru varii domenii afine îl situează printre fermenții fondatori de cultură și printre modelele urmate, după cum va mărturisi, de pildă, un G. Călinescu la plecarea definitivă din țară a magistrului său: „Tot ce am învățat în universitate, de la d. Ortiz am învățat. Cu el m-am deprins a scrie cărți, cu el am prins meșteșugul informației literare și al construcției critice pe substrat istoric, de la el știu tot ce știu”. Vasta lui activitate desfășurată pe tărâmul romanisticii și românisticii se întemeiază pe principiile comparatismului: „Orice istorie literară nu poate și nu trebuie să fie decât comparată” afirmă savantul în studiul său dedicat motivului *fortuna labilis*, urmărit de la Ovidiu la Leopardi într-un curs ținut la Universitatea bucureșteană, și implică nu numai comparația izvoarelor, ci și a motivelor și temelor, și chiar a mijloacelor de realizare artistică, inclusiv sistemul metric. Erudiția de sorginte desanctisiană este pusă în slujba luminării unor aspecte mai puțin clare sau deloc elucidate de pe cuprinsul romanisticii, pe o maximă deschidere temporală, mergând de la antici la contemporani, cel de-al doilea principiu major după care s-a călăuzit fiind cel al criticii ca act subiectiv, inspirat de filosofia lui Giovanni Gentile. Pregătite îndelung și minuțios de studii publicate mai întâi în reviste de specialitate, cărțile lui **O.** sunt valoroase contribuții comparatiste. Lucrare masivă, de construcție riguroasă, enciclopedică, *Per la storia della cultura italiana in Rumania* (1916) reprezintă un exemplu de studiere a unei influențe. Constatând de la început că influența italiană e mai mică decât cea franceză, deși preponderentă la primii scriitori până la Gheorghe Asachi și Ion Heliade-Rădulescu, analizează sistematic, aducând argumente de natură istorică, filologică, socială, economică, artistică, relațiile dintre italieni și români într-un lung capitol introductiv. Studiază căile multiple de pătrundere a culturii italiene în țările române, fie prin contacte directe (colonii italiene și italiene levantine stabilite în Valahia, studii ale românilor la Padova și Roma, mai ales după „uniația” din 1697, călători, comerț, circulația unor categorii profesionale, legături politice, culturale, artistice, așadar o mișcare în ambele sensuri), fie mediate (Polonia, în cazul cronicarilor moldoveni, unde se manifesta o importantă emigrație italiană, grecii fanarioți în Principate, Viena habsburgică, meșterii dalmațieni și sârbi, transmițători ai artei venețiene etc.). După acest amplu tablou general, foarte dens, **O.** reia studii anterioare despre Metastasio și poezii Văcărești (1914) și despre destinul dramaturgiei alfieriene la noi (1912). Observă că „voga lui Metastasio în România a fost nu numai tardivă, dar și minoră față de cea a lui Florian și Gessner”

(receptați din perspectiva poeziei pastorale); deși în 1779 exista o traducere în neogreacă, în două volume, a melodramelor sale, iar alta circula în manuscris, și tot acum se fac și primele tălmăciri în românește (Alexandru Beldiman și Iordache Slătineanu), „faima” lui poate fi acceptată, de fapt, între anul morții poetului italian (1782) și anul dispariției lui Ienăchiță Văcărescu (1799), cel care, poliglot și bun cunoscător de italiană și, printre altele, ambasador la Viena, îi recunoștea „divinului” meritele. Comparându-i însă poeziile, publicate în *Observații sau Băgări de seamă asupra regulilor și orândueilor gramaticii rumânești* (1787), și traducerea din Metastasio la nivelul versificației, care, deși respectă metrul original, rămân „insipide”, savantul conchide că n-a exercitat nicio influență temeinică asupra lui. De cu totul altă primire s-au bucurat dramele eroice ale lui Vittorio Alfieri (1749–1803), în atmosfera de entuziasm febril declanșat de mișcările politice pentru libertate din perioada romantică. Reprezentația piesei *Saul* îi prilejuiește comparatistului reconstituirea în amănunt a situației teatrului românesc, ca instituție, la începuturile sale. Informată la sursă, cercetează presa vremii, mărturiile de epocă, aprecieri ale criticii teatrologice, versiunile românești, inclusiv în manuscrisele păstrate în biblioteci, punând la punct inadvertențele. Prețuiește „meritul exclusiv” al lui Ion Heliade-Rădulescu în ctitorirea unui teatru național, precum și pe discipolii săi (generația pașoptistă), „oameni extraordinari, care în orice domeniu au știut să lupte și să învingă și cărora România le datorează totul: literatură, teatru, școli, patrie, libertate”, deplângând totodată acea „*suffisance* cu care se vorbește astăzi” despre el. Succesul uriaș al reprezentației lui *Saul* la sfârșitul anului 1837 provoacă, din cauza entuziasmului patriotic, protestul consulului rus și suspendarea spectacolelor. Traducerea lui Costache Aristia i se pare „un adevărat eveniment literar” (salutat și de Costache Negruzzi în Moldova), într-o vreme când predominau imitațiile și localizările, cu omiterea numelui autorului, noțiunea de plagiat fiind cvasiinexistentă. Criticile lui Asachi, după reprezentarea la Iași, sunt nejustificate, răuvoitoare și „contrazise de fapte”, iar laudele „făcute cu ciudă”. La pretinsa infidelitate față de original, invocată de acela, exegetul argumentează minuțios, conchizând că „nu compararea cuvânt cu cuvânt” ar trebui avută în vedere, ci „impresia de ansamblu, pe care n-o dă coincidența perfectă a amănuntelor”, așadar spiritul, nu litera, și consideră versiunea, inclusiv în privința versificației, „și azi printre cele mai bune din autorii italieni pe care le avem în limba română”. În *Medioevo rumeno* (apărut mai întâi în revista „Studi rumeni” în 1927–1928 la Roma, iar în volum în 1942), pune pe seama separării Bisericii orientale de cultura latină întârzierea în medievalitate, prelungită până în epoca fanariotă, în absența Renașterii, pe care o crede „esențial latină”, recunoscând însă dificultatea de a da un studiu aprofundat, întrucât nu are cunoștințele necesare în privința limbilor (maghiară, sârbă, bulgară, turcă, persană, greacă bizantină) cu care româna a intrat în contact și a paleografiei documentelor. Într-un interesant capitol din lucrarea *Un grande erudito romeno a Padova: lo stolnic Constantin Cantacuzino* (1943), publicată împreună cu Nicolae Cartoian, se

ocupă de studiile universitare ale stolnicului, în special de cele de logică, întreprinse cu unicul său profesor, Albanio Albanese, de biblioteca pe care și-o alcătuieste și de cultura însușită, de viața liberă pe care o duce, schițându-i și un concis portret peste veacuri: „Spirit reflexiv, inteligență rece și calculată, s-a dedicat operelor de erudiție și s-a delectat mai ales cu manevrele unei politici de sfiorării și intrigi mai mult decât bizantine”. Concepută ca o panoramă, *La letteratura romana* (1941) trece în revistă întregul parcurs, de la cea populară la contemporani, în capitole succinte, însoțite și de exemplificări, oprindu-se la principalele momente și personalități. În genere, caracterizările sunt cele consacrate de istoriografia românească de până la el, bazate pe surse de prima mână, cu unele accente și opinii proprii. După un scurt capitol, în care inventariază speciile folclorice, apreciind mai cu seamă poezia lirică a doinelor și balada *Miorița*, „fără corespondent în alte literaturi populare”, „o adevărată capodoperă de finețe și profunzime, care atestă un simț al frumosului foarte evoluat și rafinat”, urmărește literatura veche bisericească, în strânsă legătură cu istoria tiparului, fundamentată pe N. Iorga, până la Biblia lui Șerban Cantacuzino, moment de referință în evoluția limbii literare, și la Antim Ivireanul, „unul din cei mai culți ecleziști români, ba chiar din întreg ortodoxismul”, a cărui contribuție majoră, prin programul de tipărituri ce relevă „un gust artistic nu comun în epocă” și prin scrierile sale, îndeosebi *Didahiile*, a dus la înlocuirea slavonei cu româna. Fără a insista, schițează apoi istoriografia, de la anelele mănăstirești la cronicari și la Dimitrie Cantemir, „punctul culminant al evoluției istoriografiei moldave”, prețuit nu numai pentru erudiție, ci și pentru opera sa majoră (*Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae, Descriptio Moldaviae, Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor, Istoria ieroglifică*), și Constantin Cantacuzino stolnicul (a cărui *Istoria Țării Rumânești* i se pare de „foarte mare valoare atât pentru informația perfectă, cât și pentru perspicacitatea critică a judecării evenimentelor”). Un spațiu mai amplu e dedicat contactelor cu Occidentul, în intervalul dintre 1700 și „Junimea”, unde momentele importante sunt Școala Ardeleană, ctitorirea instituțiilor culturale din Principate de către Ion Heliade-Rădulescu și Gheorghe Asachi, urmate de „uimitoarea” perioadă politică și literară dintre 1830 și 1850, asupra căreia influența franceză joacă un rol esențial, reprezentând, în absența culturii clasice – crede O. –, „cultura latină vie în forma sa cea mai asimilabilă”, perioadă de fundamentare a statului național prin împlinirea actului unirii și a reformelor politice și sociale de importanță capitală pentru destinul modern al Țărilor Române, datorate în mare măsură lui Mihail Kogălniceanu („întru câtva, un Cavour al României”). Dintre scriitorii epocii, apreciază îndeosebi proza lui Costache Negruzzi, pastelurile lui Vasile Alecsandri pentru descrierea bucuriilor agreste, pe Dimitrie Bolintineanu, precursor al lui Eminescu „prin varietatea și muzicalitatea ritmurilor”, „pe nedrept dat uitării”. Eterogen și discutabil prin desincronizare cronologică este capitolul dedicat „Junimii”, unde sunt incluși, pe lângă marii junimiști consacrați, Nicolae Filimon (de fapt, mort timpuriu, în 1865)

și unii care au colaborat într-o vreme (B.P. Hasdeu, devenit apoi opozant, Delavrancea, A. Vlahuță, G. Coșbuc și chiar C. Hogaș, care avea relații cu unii junimiști, dar se afirmă totuși la „Viața românească”), despărțindu-se însă de ea din varii motive. Dintre reprezentanții marcanți, îi reconstituie un portret viabil lui Titu Maiorescu, „unul din capii cei mai importanți ai României moderne”, politician reformator și profesor „admirat până la idolatrie”, critic ilustru, „logic, rece, precis, goethean olimpic”, de un „echilibru aristocratic, deși cam distant, aferat și academic”, al cărui stil se distingea prin „cristalina claritate a expunerii”. În gustul epocii, biografia lui Eminescu subliniază inadaptabilitatea poetului, fatalitatea geniului, constrâns la o existență de „adevărat salahor intelectual”, viziunea pesimistă, „nutrită de Schopenhauer și sporadice influxuri budiste”, distingându-se totuși profund de familia romanticilor, parțial afini, Leopardi, Musset, Vigny, Heine, Lenau, Petőfi, prin „viul simț al naturii” și interpretarea peisajului autohton cu o melancolie discretă, recreând „poezia infinit de dulce și sugestivă, delicată, aeriană, a cărei fascinație constă în sentimentul pe care îl sugerează versul incredibil de armonios și muzical”. Întrevede în proza eminesciană tendința modernă de includere a digresiunii (estetice, filosofice, științifice), care întârzie dezvoltarea acțiunii, o „noutate pe vremea aceea”, ulterior în uz la mari scriitori (numele invocate sunt Thomas Mann, Proust, Romain Rolland). Articolele politice ale ziaristului Eminescu i se par „adevărate capodopere de bun-simț, de viziune exactă a realității, de intuiție istorică și socială”, prefigurându-l pe Nicolae Iorga. Dintre prozatori, relevă amintirile lui Creangă, finețea analitică la Ioan Slavici, nuvelistica lui I.L. Caragiale, „spirit subtil și caustic”, dar comicul acestuia îi apare „cam prea sceptic și neîndurător”, iar în piese „nu există niciun personaj onest, moral, pasionat”, toate tipurile societății fiind comice, ridiculizate, lipsite de idealitate, totuși *O scrisoare pierdută* ar rămâne o capodoperă. Prețuire acordă baladelor lui Coșbuc și liricii sale erotice, superioare uneori – consideră O. – lui Eminescu prin tehnică și culoare locală, și, bineînțeles, versiunii, „în magnifice terține”, a *Divinei comedii* dantești, de a cărei editare postumă s-a ocupat, însoțind-o de un bogat aparat critic. Apreciază stilul digresiv și livresc al lui A.I. Odobescu din *Pseudokynegetikos*, dar și eleganța nuvelei istorice, la Delavrancea „elevația și noblețea tonului”, care „îl ridică deasupra autorilor contemporani ai dramei epocii”, pe Ion Ghica din *Scrisori către Vasile Alecsandri* pentru naturalețea și vioiciunea stilistică, pe Duiliu Zamfirescu pentru poezia vieții de la țară și subtilitatea analizei psihologice a primului său roman, pe Hogaș ca precursor al lui Damian Stănoiu. Lui Nicolae Iorga îi consacră un memorabil portret: „Spirit romantic și bătaios, foarte versatil, înzestrat cu o cultură extraordinară în cele mai diverse domenii, își integrează pe rând activitatea de istoric și pe cea de om politic, care fac din el o figură europeană, având astfel ceva în comun cu Unamuno, ale cărui calități și defecte le are”. Nu sunt uitați nici scriitorul, nici gazetarul, nici oratorul, recunoscând, totodată, că opera științifică și literară e atât de „masivă”, încât i-ar fi greu să vorbească pe scurt despre ea. Momentului „Sămănătorul” îi sunt afiliați

I. Al. Brătescu-Voinești (de fapt, convorbirist la început, apoi ținând de grupul „Vieții românești”, dar astfel de neconcordanțe și inadvertențe în situarea scriitorilor, amendabile, mai există la O.), surprins în formulări concise („Poet ales, dar în ton minor. Narator de rasă, eminentamente „boier”, însă puțin fecund; cizelator, nu sculptor; miniaturist, nu pictor”), Mihail Sadoveanu, care întruchipează „tipul patriarhului primitiv, cântăreț eponim al pământului său și al rasei sale”, interesant prin „grandoarea care atinge solemnitatea austeră a epicii” „în interpretarea sentimentală a peisajului românesc”, Octavian Goga, „local până la regionalism” ș.a. Ultimul capitol oferă o panoramă cuprinzătoare asupra primei jumătăți a veacului XX. Fixând cadrul înfruntării dintre tradiționalism și modernism, schițează succinte caracterizări, nu lipsite de intuiții și formulări inspirate, chiar dacă prea marea apropiere de epocă nu-i lasă suficientă distanțare pentru justetea aprecierilor în toate cazurile. În linii mari, însă, tabloul este pertinent. Situează romanul *Ion* al lui Liviu Rebreanu printre cele mai bune romane ale literaturii universale și consideră *Pădurea spânzuraților* „poate superior ca viziune organică și ca tehnică” acestuia, iar *Ciuleandra* îl impresionează prin analiza psihologică a unei pasiuni, în pagini demne de antologie, conduse cu o adecvare de maestru. Sesizează „sentimentul neliniștit al tragicului și misteriosului” la Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu i se pare „prea liric și imaginativ”, Gheorghe Brăescu, „spontan și obiectiv”, „artist în poanta finală” a scrierilor sale umoristice, la Hortensia Papadat-Bengescu întrevede un proustianism *avant la lettre*, ca și la Italo Svevo (de altfel, pe întregul parcurs al cărții se fac, de câte ori este posibil, raportări la literatura italiană și la cea universală), e o „prozatoare puternică, deși un temperament artistic cam artificial și cerebral”, specialistă în „stări de suflet în penumbră”, pe Felix Aderca, unul dintre reprezentanții „cei mai caracteristici” ai modernismului, îl descrie ca pe un „scriitor foarte rafinat, un cerebral senzual”, la G.M. Zamfirescu îi sar în ochi aspectele grotești, totuși, îi remarcă „misticismul senzual de accentuat tip slav, cu tendințe spre simbol și ireal”. Șirul poezilor se deschide cu Ion Minulescu, cap al modernismului, „*enfant terrible*, cu momente de melancolie și abandon”, al cărui „patetism strident și ironic” dispăre în propria-i lectură, însă marele maestru al epocii e Tudor Arghezi, a cărui „tehnică perfectă și temerară” e urmată de generația tânără, portretizat astfel: „Natură polemică, amară, caustică, inadapabilă, ici-colo voit cinică și brutală până la scatologie, servindu-se de toate în scop pur artistic și nelipsindu-i nici nota profund umană și chiar delicată când vorbește despre și pentru copii”. Consideră *Cuvinte potrivite* și *Flori de mucigai* „evenimentele poetice din ultimii ani”. Pe Bacovia îl vede ca precursor al liricii „crepusculare” prin monotonia tristă, dar foarte original, prefigurându-l pe Camil Baltazar (supralicitat), Alexandru A. Philippide e un „poet magnific, sonor, original mai ales în expresia verbală decât în concepție”, Ilarie Voronca e definit „cel mai imaginativ”, Lucian Blaga e amintit în fugă, fără a-i surprinde specificul, la Ion Barbu prețuiește „poezia geologică de gust parnasian”, dar i se pare dificil de interpretat „ermetismul matematic” fără temeinice cunoștințe științifice, deși e

încântat de „ritmul de cantilenă populară” al unor poeme ca *Riga Crypto...* și *Uvedenrode*. Panoramic sunt trecute în revistă dramaturgia (Camil Petrescu, Adrian Maniu, Lucian Blaga și mai ales G.M. Zamfirescu, prin *Domnișoara Nastasia*, ce „tinde a proiecta în cosmic întâmplările vieții cotidiene”) și critica interbelică (între care biografiile lui G. Călinescu despre Eminescu și Creangă se detașează prin „seriozitate științifică și bun gust rafinat”), precum și câteva din publicațiile importante („Convorbiri literare”, „Viața românească”, „Gândirea”, „Revista Fundațiilor Regale”). Secțiunea dedicată literaturii române din masiva culegere *Varia romanica* (1932), cuprinzând studii publicate în intervalul 1902–1932 în reviste de prestigiu, printre care „Zeitschrift für romanische Philologie”, reunește contribuții comparatiste, stabilește paralele posibile între spațiile occidentale și cel românesc, de pildă, între lăutarii și *giullari* medievali, actualizând opinii din Joseph Bédier și Edmond Faral privitoare la creația individuală (nu numai colectivă) a acestor interpreți populari, emite supoziții ale unor filiații posibile, ca în cazul lui Costache Negruzzi, inspirat de Gessner printr-un intermediar francez, cercetează influența franceză asupra poeziei române, polemizând cu N.I. Apostolescu, și pune pe seama locurilor comune în romantism pretinsele influențe atribuite de acesta, studiază petrarchismul lui Gheorghe Asachi, mergând până la comparație de text și vehiculând o erudiție impresionantă, agreabilă însă, ca și în celelalte secțiuni (Provence, Franța, Spania). Profesor de română la Universitatea din Padova, O. își creează instrumentele de lucru, *Manualetto rumeno* (1936) fiind unul dintre ele. E o introducere complexă (istorie, limbă, literatură) în civilizația românească, fondată pe surse de autoritate din varii domenii (Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Ov. Densusianu, Sextil Pușcariu, Nicolae Cartojan, P.P. Panaitescu ș.a.). În primul capitol este demonstrată romanitatea poporului și a limbii române, discutând toate argumentele istorice și lingvistice și combătând teoriile contrare formulate de-a lungul vremii, alte capitole sunt consacrate formării limbii române (arie, continuitate, succesiunea straturilor lingvistice și influența lor), evoluției fonetice și istoriei limbii, urmate de un scurt compendiu de literatură română. O antologie de texte originale, de la creații folclorice la poeți contemporani, nu prea extinsă, cu un glosar alcătuit de Nina Façon (cu care, de altfel, va purta și o corespondență pentru editarea manualului), pune la îndemâna studioșilor mostrele necesare. Traducător al lui Eminescu și al numeroaselor texte exemplificatoare din *La letteratura romana*, O. este conștient că „a-i traduce pe poeți e o întreprindere disperată”, că rareori poate fi redată armonia versului, „care nu e doar ritm, ci adesea și colorit muzical al cuvintelor înseși”, că doar o mică parte din frumusețea originalului poate supraviețui în aceste „aproximări” și „parafraze”, iar în cazul lui Eminescu, ar trebui „smuls *secretul tehnic* al muzicalității lui atât de sugestive”, la care „doar un De Sanctis sau un Renato Serra” s-ar fi putut încumeta. El preferă mica poezie a antumelor, pe „poetul pădurii și al izvorului” (de altfel, e primul care intuiește specificul păduros, profund autohton al liricii sale, care îi sugerează peisajele grigoresciene). Meritul

lui O., transpunând majoritatea antumelor (exceptând *Egipetul*, *Strigoii*, care nu i-au izbutit, precum și *Împărat și proletar* și *Epigonii*, care ar fi neinteresante pentru cititorul italian), publicate în cea mai reprezentativă colecție italiană de literatură universală a vremii (Sansoni), în proză ritmică, este de a fi menținut „armonia internă, acel inefabil al oricărui poet, de păstrarea căruia depinde valoarea unei traduceri”, „chiar dacă sonoritatea se pierde pe ici, pe colo, cum e și firesc” (G. Călinescu). Scurtul jurnal, scris în românește, al voiajului de întoarcere în Italia, prin Petrogradul revoluționar, Ribinsk, Samara, Nijni Novgorod, Volga, Arhanghelsk, apoi prin Marea Nordului, printre fiordurile norvegiene spre Insula Shetland, până în Scoția, *În ciuda submarinelor. Ziarul unui pribeag român de la Arhanghelsk la Montrose*, datat între 19 octombrie și 26 noiembrie 1917, cuprinde impresii despre ținuturile străbătute, notații și însemnări telegrafice despre actualitatea cotidiană, întrerupte de reflecțiile intelectualului privat temporar de „viciul” lecturii, cu numeroase trăiri livrești și tot atâtea meditații despre sensul vieții în momente de cumpănă.

Nu poate prețui oricine valoarea unui învățământ ca al lui, așa de iubitor, de atent, capabil de a crea oameni de știință și de conștiință. Cărțile sale, în care așa de adeseori e trecutul și scrisul nostru, prețuirea părții pe care am adus-o în mersul general al lumii, nu sunt la nivelul comun. Dar pe omul de onoare și pe omul de inimă, pe acela atâția l-au putut cunoaște și admira [...].

Nicolae Iorga /1929/

O extraordinar de fericită dispoziție de a converti în fericire cele mai mărunte emoții cărturărești, de a pune viața în prelungirea cărții și de a fugi într-un plan neutru, străin de orice zbuciumare temporală, fac din d-l Ortiz un exemplar de intelectual cum rar mi-a fost dat să întâlnesc. Un optimism mereu proaspăt, o bucurie de izbânzile altuia, rară, un interes pentru orice fără cea mai mică pedanterie și un fin epicureism intelectual sunt virtuți de quattrocentist pentru care studiul Renașterii pare a fi fost nu simplă îndeletnicire profesională, ci formulare a vieții.

G. Călinescu /1930/

Fără să aibă înfățișarea, necum să voiască să pară, d. Ramiro Ortiz a realizat totuși o adevărată operă de misionar al italianității, cu atât mai temeinică și mai prețioasă, cu cât, modestă și afabilă în relațiile cu societatea românească, ea n-a fost mai puțin tenace, nici mai puțin fecundă.

Perpessicius /1933/

SCRIERI: *Sulle poesie CCLXI–CCLXVII del Codice Vaticano 3793 attribuite a Ciacco dell’Anguillara*, Napoli, 1900; *L’ideale muliebre negli epigrammi greci del Poliziano*, Napoli, 1901; „*Don Quijote enamorado de oidas*”, Roma, 1909; *Per la fortuna del teatro alfieriano in Rumania*, Torino, 1911;

*Il „Dolce stil novo”, București, 1913; Primi contatti fra Italia e Rumania. Appunti sulla lingua e letteratura (Metastasio – Văcărești), Torino, 1914; Per la storia della cultura italiana in Romania, București, 1916; În ciuda submarinelor. Ziarul unui pribeag român de la Arhanghelsk la Montrose, București, 1920; Cronici italiene, București, 1921; La Fronda delle penne d’oca nei giardini d’Astrea, Napoli, 1921; Renașterea la Florența în timpul lui Lorenzo dei Medici și Poliziano, București, 1922; Viaggio ai Regni di Madonna Poesia, Foligno, 1923; Leopardi e la Spagna, I–II, București, 1923–1924; Studi sul Canzoniere di Dante. Le ballate primaverili e il servizio d’amore di Dante, București, 1923; Italia modernă, București, 1925; Fortuna labilis. Storia di un motivo poetico da Ovidio al Leopardi, București, 1927; Medioevo rumeno, Roma, 1928 (extras), ed. Padova, 1942; Capodoperele lirice italiene, I–IV, București, 1926–1930; Introdúcere în literatura italiană, București, 1931; Varia romanica, Florența, 1932; Istoria literaturii italiene. Origini, București, 1932; Manualetto rumeno, București, 1936; Breve storia della letteratura rumena, Padova, 1936; Lope de Vega e i suoi tempi, Padova, 1936; La letteratura rumena contemporanea, Padova, 1937; Poesia neolatina moderna, Padova, 1938; Problemi di poesia popolare neolatina e balcanica, Padova, 1938; Nuovi studi di letteratura popolare neolatina e balcanica, Padova, 1938; Letteratura romena, îngr. Claudiu Isopescu, Roma, 1941; Un grande erudito romeno a Padova: lo stolnic Cantacuzino (în colaborare cu N. Cartoian), București, 1942; Medioevo rumeno, Padova, 1942; Per la storia della cultura italiana, Roma, 1943; Le origini della lirica trobadorica e dell’amor cortese, Padova, 1945; Banchetti tragici nelle letterature romanze, Genova, 1947; Francesco da Barberino e la letteratura didattica neolatina, Roma, 1948; Carteggio – Corespondență. Ramiro Ortiz – Nina Façon, ed. bilingvă, îngr., introd. și tr. Doina Condrea Derer, prezentare Alberto Castaldini, București, 2007. **Ediții:** Dante Alighieri, *Divina Comedia*, I–III, introd. edit., tr. George Coșbuc, București, 1925–1932. **Traduceri:** Mihail Eminescu, *Poesie*, introd. edit., Florența, 1927.*

Repere bibliografice: G. Călinescu, *Opere. Publicistică*, I (1920–1932), București, 2006, 178, 223–229, 249–253, 327–329, 539–543, 839–845, II (1933–1935), 2006, 36–37, 356–359, III (1936–1938), 2007, 380–385; *Omagiu lui Ramiro Ortiz cu prilejul a 20 de ani de învățământ în România*, București, 1929; Perpessicius, *Opere*, III, București, 1971, 15–19, VI, 1973, 271–278; Carmen Burcea, *Ramiro Ortiz*, București, 2003; Adrian Majuru, *Un om și faptele sale*, CLT, 2004, 30; Eleonora Cărcăleanu, *Ramiro Ortiz și italianistica românească*, CL, 2004, 9; Geo Vasile, *Indimenticabilul Ortiz*, OC, 2007, 126; *Un secol de italianistică la București*, I. *Ctitorii*, coord. Doina Condrea Derer și Hanibal Stănciulescu, București, 2009, 11–107, II. *O catedră centenară*, București, 2011, 41–76, 83–92.